

KLIMAATGENERAAL

TOM MIDDENDORP

Klimaatgeneraal

Bouwen aan weerbaarheid

Uitgeverij Podium
Amsterdam

Inhoud

Proloog 15

I HOE KLIMAATVERANDERING DE WERELD ONVEILIGER MAAKT

- 1 Afghanistan, het begin van mijn missie 25
- 2 Symptoombestrijding voor de kust van Somalië 41
- 3 Vrij spel voor jihadisten 55
- 4 Water als machtsmiddel 64
- 5 Sahel, kanarie in de kolenmijn 76
- 6 Orkaan na orkaan na orkaan 90
- 7 Stratego in de poolcirkel 98
- 8 Waterbom in Azië 107
- 9 Verwoestende overstromingen 123
- 10 Nietsontziende natuurbranden 132
- 11 Op de vlucht voor het klimaat 142

II VAN WOORDEN NAAR DADEN

- 12 Oorlog tegen klimaatontwrichting 155
- 13 Actiegericht en klimaatbewust samenwerken 167
- 14 Defensie moet en kan duurzamer 177
- 15 Op naar schone energie 191
- 16 Voorspellen en waarschuwen 208
- 17 Think big, act small, start somewhere 222

- 18 Mensen maken het verschil 231
- 19 Wie zich aanpast is minder kwetsbaar 243
- 20 Naar een duurzame vredesmissie 259
- 21 Van partnerschappen naar ecosystemen 270

Epiloog 279

Gebruikte afkortingen 285

Noten 289

Proloog

There is little scientific dispute that if we do nothing, we will face more drought, famine, and mass displacement that will fuel more conflict for decades.

For this reason, it is not merely scientists and activists who call for swift and forceful action – it is military leaders in my country and others who understand that our common security hangs in the balance.

President Barack Obama tijdens de uitreiking
van de Nobelprijs voor de Vrede in 2009

Maandag 5 december 2016. Op mijn telefoonscherm popt een mailtje op van mijn woordvoerder met een twitterbericht van de nos. ‘Generaal Middendorp stelt dat klimaatverandering wereldvrede bedreigt,’ lees ik. Kort daarvoor spreek ik tijdens het Planetary Security Initiative in het Vredespaleis. Hoewel mijn uitspraken op de door het ministerie van Buitenlandse Zaken georganiseerde klimaatconferentie wat genuanceerder liggen dan in dit twitterbericht, is de toon hiermee gezet. Zo retweeten verschillende wethouders, raadsleden en Tweede Kamerleden deze aan mij toegeschreven uitspraak. ‘Hoort u het eens van een ander,’ reageert GroenLinks-Europarlementariër Bas Eickhout. Cabaretier Claudia de Breij lijkt ook enthousiast te zijn en deelt mijn tweet. Een ander schrijft weer: ‘Hoe kan Middendorp zoiets doms zeggen. Het klimaat verandert altijd, daar doen we niets aan, dus altijd oorlog?’ Sommige activisten reageren verontwaardigd dat ik

geen veiligheidsissue moet maken van hun thema. Een boze meneer stuurt de nieuwstweet door naar Jeanine Hennis-Plasschaert, de toenmalige minister van Defensie, met de tekst: ‘Misschien kan klimaat-propagandist Middendorp bij het KNMI aan de slag om daar aan “wereldvrede” te werken.’

De commotie verrast me. Klimaatverandering leidt op zichzelf misschien niet direct tot conflicten, maar in combinatie met andere factoren kan het daar wel op uitdraaien. Het kan bestaande spanningen vergroten of conflicten verder aanjagen. Dat inzicht krijg ik tijdens mijn tweede uitzending naar Afghanistan in 2009, wanneer duidelijk wordt dat we de taliban weliswaar (tijdelijk) kunnen verslaan, maar de grondoorzaken van het conflict niet kunnen oplossen. Dat inzicht rijpt als ik werkzaam ben – van eind 2009 tot begin 2012 – als Directeur Operaties. In die hoedanigheid ben ik verantwoordelijk voor meer dan twintig Nederlandse militaire operaties wereldwijd en voor de inzet van duizenden Nederlandse militairen. Mannen en vrouwen die hun bijzondere en soms bijzonder gevaarlijke werk doen onder ook nog eens vaak zware klimatologische omstandigheden. In gebieden die nadrukkelijk te maken hebben met de gevolgen van klimaatverandering. Door dat inzicht in de samenhang van al die actoren en factoren word ik me in de jaren die volgen meer en meer bewust van het feit dat klimatologische omstandigheden, en meer nog de veranderingen daarvan, bepalend zijn voor conflicten. En daarmee in potentie ook grote invloed hebben op de veiligheid van ons hier in Nederland.

Ik ben niet de eerste legergeneraal die waarschuwt voor de gevolgen van klimaatverandering. Als president Barack Obama in 2009 de Nobelprijs voor de Vrede krijgt uitgereikt, signaleert hij dat klimaatverandering voor ‘tientallen jaren meer conflicten zal aanwakken’. Hij neemt die analyse niet over van enkele milieuorganisaties, maar van een groep Amerikaanse generaals en admiraals. Onder hen is ook de gepensioneerde admiraal David Titley. Jaren later, in november 2016, spreekt Titley presidentskandidaat Donald Trump rechtstreeks aan in een column in de *Washington Examiner*: ‘Net zoals elke goede ondernemer of CEO een risico voor zijn of haar bedrijf niet bewust negeert, kan een president de

risico's van klimaatverandering niet negeren. Ze zijn echt, ze gebeuren nu en ze hebben invloed op alle mannen en vrouwen die vandaag dienen in onze strijdkrachten. Evenals op onze miljoenen veteranen thuis.¹

Ziende blind

Als ik in 2017 tijdens een toespraak in Nederland de link leg tussen klimaatverandering en veiligheid, en hier met urgentie aandacht voor vraag, zijn velen toch verrast. Ik verwacht dan ook de nodige kritiek als ik weer aankom bij het ministerie van Defensie in Den Haag. Er is echter helemaal niemand die mij aanspreekt op mijn uitlatingen, terwijl ik weet dat in de beleidskamertjes van het ministerie veel mensen zich afvragen waarom de Commandant der Strijdkrachten (CDS) zoiets zegt. En dat zonder hun medeweten, op eigen gezag. Enerzijds is die stilte wel te begrijpen. Defensie is op dat moment bezig om de schade die door jarenlange bezuinigingen aan de krijgsmacht is toegebracht enigszins te herstellen. Dan voelt het voor sommige beleidsmakers niet logisch om met urgentie zo'n groot, voor sommigen nog abstract thema als klimaatverandering en veiligheid aan te kaarten. En zeker niet in verkiezingstijd. Dan wil je juist een helder en eenduidig Defensieverhaal laten horen. Een verhaal met 'één logische redeneerlijn', zoals dat zo mooi heet, waardoor Defensie in een volgend kabinet de financiële ruimte krijgt om aan het broodnodige herstel te werken.

Sommige Kamerleden reageren daarentegen vrij snel op mijn uitspraken. Minister Jeanine Hennis-Plasschaert moet al de dag erna Kamervragen beantwoorden. 'Spreekt Middendorp namens de regering? Staat u hierachter? Hoe past dit in het Defensiebeleid?' Maar binnen een week is de reuring ook alweer voorbij. Mijn verhaal is wat genuanceerder dan de nieuwsmedia suggereren, en dat wordt later ook bevestigd door de *factcheckers* van *NRC Handelsblad*.² Voor mij is het een aansporing om de link tussen klimaat en veiligheid te blijven uitdragen en te benadrukken dat klimaatverandering wel degelijk een groot gevaar is voor onze veiligheid. Want, zoals oud-burgemeester van South-Miami Phi-

lip Stoddard eens vroeg aan een verslaggever: ‘Wat zouden we doen als marsmannetjes naar onze aarde komen en zeggen: “We gaan jullie planeet vernietigen door koolstofdioxide in jullie atmosfeer te injecteren om jullie zo al kokend te vernietigen.” Dan slaan we terug. Wij allemaal. Alsof het de Derde Wereldoorlog is.’ Om te vervolgen: ‘Dat staat ons te wachten. Behalve dat wij in dit voorbeeld zelf de marsmannetjes zijn.’³

Ik vind dat nog altijd een heel treffende voorstelling van zaken. Datzelfde gevoel bekruipt mij meer en meer, dat wijzelf de marsmannetjes zijn geworden die het leven op aarde vernietigen en de mensheid om zeep helpen. De natuur maakt ons dit pijnlijk duidelijk. Door het oplopen van de gemiddelde temperatuur worden hittegolven heter en neemt de verdamping toe. Droge perioden worden hierdoor extremer én nog warmer, en door de toegenomen verdamping neemt de neerslag netto tegelijkertijd toe. De trend gedurende een langere periode laat zien dat klimatologische omstandigheden meer extreem, erger en intenser worden. Kijk alleen al naar de verschrikkelijke beelden in het nieuws van de afgelopen tijd. De ongekende droogte en hittegolven in het westen van Canada, de vs, Zuidoost-Azië, het Midden-Oosten en Oost-Europa. Verwoestende overstromingen in China, Afrika, India, Pakistan, en dichterbij huis in Duitsland en België. De nietsontziende bosbranden op allerlei plaatsen zoals in Sibirië, delen van de vs, Griekenland en Turkije. Een tornado in Tsjechië, een cycloon in India, krachtige onweersbuien in Europa en zware orkanen en tropische stormen in de vs en Midden-Amerika. Een verdubbeling van de zomerse stortbuien in Nederland, en de waterschaarste die in grote delen van het Midden-Oosten en Noord-Afrika razendsnel toeneemt. Wie nu nog durft te beweren dat er geen sprake is van klimaatverandering, is ziende blind. Ondertussen groeit de wereldbevolking.

We zien ook dat klimaatverandering de armste landen en bevolkingsgroepen het hardst treft, vooral vrouwen en jongeren. Daarmee bedreigt klimaatverandering de noodzakelijke ontwikkeling in veel landen, met alle gevolgen van dien. Ook voor de internationale stabiliteit en veiligheid. Mede daarom voorspelt de Wereldbank dat in 2050, over minder dan dertig jaar, de wereld meer

dan 216 miljoen ‘klimaatvluchtelingen’ kent in zes regio’s van de wereld.⁴ Mensen dus die naar steden trekken en naar andere landen vluchten, allemaal op zoek naar een plek om te overleven. Het World Economic Forum (WEF), de jaarlijkse bijeenkomst van internationale politici, economen, intellectuelen, journalisten en de CEO’s van de grootste bedrijven ter wereld, ziet de klimaatdreiging de laatste negen jaar als een van de grootste risico’s ter wereld. Zo staat in de risicotop-5 van 2021 op basis van waarschijnlijkheid:

- 1) extreem weer;
- 2) falende aanpak klimaatverandering;
- 3) milieuschade aangericht door mensen;
- 4) infectieziekten;
- 5) verlies van biodiversiteit.⁵

En pas daarna komen zaken als interstatelijke conflicten en cyberveiligheid. Nog los van de berichten en waarschuwingen van denktanks, instituties of wetenschappelijke instellingen, heeft iedereen wel in de gaten dat er iets aan de hand is. De dagelijkse berichten in de media over natuurrampen en klimaatverandering kunnen niemand ontgaan.

Reden voor optimisme

Ik kan dan ook niet anders dan concluderen dat we in een enorme wereldwijde klimaatcrisis zijn beland. Dit is nog maar het begin van wat op ons afkomt. Daarom voelen de maatregelen die genomen worden toch een beetje als pleisters plakken en tegen beter weten in zeggen dat het allemaal wel goed komt. Het is simpelweg niet voldoende, bij lange na niet. De ontwikkelingen zijn behoorlijk angstaanjagend. Maar er is ook reden voor optimisme. Namelijk het feit dat we zoveel kennis hebben. Ik kan me geen enkele andere crisis herinneren waar zoveel gedetailleerd onderzoek naar is gedaan en waar zo’n eensluidend beeld over bestaat. Dat geeft ons de mogelijkheid en de verantwoordelijkheid om deze wereldwijde crisis met prioriteit aan te pakken, ons voor te bereiden op wat er nog komen gaat en er alles aan te doen om de schade te beperken.

Dat is ook de reden waarom ik in februari 2019, als ik officieel

mijn militaire uniform heb uitgetrokken, voorzitter ben geworden van de International Military Council on Climate and Security (de IMCCS-deskundigengroep), een onafhankelijk en wereldwijd netwerk van topmilitairen en veiligheidsexperts die bewustwording willen creëren voor de bedreiging van onze veiligheid als gevolg van klimaatverandering, maar tegelijkertijd concrete maatregelen voorstelt, ofwel ‘handelingsperspectieven’. Voor mij en alle deelnemers van het netwerk staat voorop dat we moeten versnellen. Een belangrijke wake-upcall voor iedereen wereldwijd zou de Covid-19-pandemie moeten zijn, een pandemie die maanden en jaren daarvoor al door verschillende instanties en experts is voorspeld⁶ en waardoor we nu een generale repetitie hebben gehad in mondiaal crisismanagement. Die ervaring mag niet verloren gaan, maar moet worden omgezet naar een gezamenlijke aanpak in de strijd tegen klimaatverandering. De mondiale klimaatcrisis laat elke dag weer zien hoe kwetsbaar wij zijn. Zij bedreigt nog veel meer mensenlevens dan de coronacrisis.

Gezamenlijke strijd

Met dit boek wil ik een bijdrage leveren aan de gezamenlijke strijd die wij samen moeten leveren tegen de opwarming van de aarde om zo als samenlevingen weerbaarder te worden. Waar het nu om gaat, is dat we het toenemende urgentiebesef omzetten in beleid en concrete acties. Dat we de noodzakelijke veranderingen in beweging zetten of versnellen, waarmee we onze manier van leven, en ook onze veiligheid, klimaatbestendig maken. Er is immers overweldigend wetenschappelijk bewijs over wat er op ons af dreigt te komen, en wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn. Dat geeft ons de kans en legt ons de verantwoordelijkheid op om ons voor te bereiden op de verandering van ons klimaat en waar we nog kunnen dat zo goed als mogelijk tegen te gaan.

En ja, ik realiseer me dat het de mens eigen is te geloven dat er altijd wel ergens een oplossing voor wordt bedacht: door anderen. En dat mensen wakker schudden met een alarmerende boodschap averechts zou kunnen werken, omdat mensen zich bedreigd kunnen voelen of zich afsluiten voor het slechte nieuws.

Maar voor mij is nietsdoen en afwachten geen optie. Dat zou zijn als uit een vliegtuig springen zonder parachute, in de hoop dat je onderweg wel wordt opgevangen. We hebben te maken met een noodtoestand. Wij allemaal. En als we niet snel en drastisch onze uitstoot van CO₂ verminderen terwijl de aarde blijft opwarmen, dan zadelen we onze kinderen en kleinkinderen op met een veel groter probleem en met minder tijd en mogelijkheden om de schade die wij veroorzaken te repareren. We moeten daarom alle signalen serieus nemen, krachten bundelen, kennis vergroten en onbaatzuchtig delen, leren van alle ervaringen en wereldwijd – samen en ook ieder voor zich – werken aan grote én kleine oplossingen. De luxe om te wachten hebben we echt verspild.